

Poznámky k Bergsonovi („Čas a svoboda“)

Ladislav Hejdánek

◆ poznámky, česky, vznik: 1947/1952 ◆ poznámka: nedatované poznámky pocházející pravděpodobně z přelomu 40. a 50. let

◆ notes, Czech, origin: 1947/1952

Poznámky k Bergsonovi („Čas a svoboda“)¹ [1947/1952]

Od počátku klade Bergson rovnítko mezi kvantitu a rozprostraněnost, avšak bez důkazu. Tvrdí, že se nedá mluvit o veličině, kde není ani mnohosti, ani prostoru (17). Ale není skutečně mnohosti tam, kde není ostrého ohraničení? Odpírá Bergson připustit termín *mnohost*, kde realita není homogenní, nýbrž diferencovaná? Celá antika mnohostí rozuměla právě diferencovanost a požadavek jednoty, jednosti byl (v nejostřejší parmenidovské formulaci) postaven do příkrého protikladu ke každému porušení homogenity, tj. právě ke každé rozrůzněnosti, diferencovanosti. (Do krajnosti přivedl tuto pozici *Parmenidés* Platónův.) Co rozumí Bergson mnohostí, odpírá-li jít v šlépějích nejmohutnější tradice řecké filosofie? Rozumí-li jí ovšem výhradně mnohost *vedle sebe* jsoucích mnohých entit, pak se tím jen pokouší prostorový charakter do kvantitativna předem vpašovat. A ještě tu jde o to, co se rozumí oním *vedle sebe*. Je řada, každá řada už prostorem? Tj. platí, že najdeme nutně prostorový moment u věcí (jistého třebas, vymezeného oboru), které můžeme abstraktně, tj. pouze myšlenkově seřadit tak, že vzniklá řada má své „nahore“ a „dole“, své „vpředu“ a „vzadu“? –

Když vykládá B[ergson], že v některých případech zavádíme příčinu do účinku, resp. kvantitu příčiny do kvality účinku, pak zcela vědomě mluví zároveň o přenášení *ideje* do počítku. Zde však je hlavní problém: odkud má subjekt ponětí o příčině, resp. kvantitě příčiny? Pokud je to příčina vnější, jak k ní máme přístup? Kde vezmeme onu *ideu*, abychom ji pak mohli přenášet do počítku? A pokud je to zvláštní případ (píchání špendlíkem[,] str. 41–2), kdy příčinou jsme my sami, pak buď tato příčina zůstává *vnější* našemu vědomí a případ zůstává týž; anebo je příčina dána v našem vědomí, ale pak nemůže mít podle Bergsona intenzitu, nemůže být rozprostraněná, nemůže být veličinou – a tedy ani tudý nevnikne do našeho vědomí *idea kvantity*. –

¹ Srv. H. Bergson, *Čas a svoboda. O bezprostředních datech vědomí*, přel. B. Jakovenko, Praha 1947 (na toto vydání odkazuje paginace v těle textu). Srv. také pozdější překlad: *Čas a svoboda. Esej o bezprostředních danostech vědomí*, přel. J. Čapek, Praha 2024. – Pozn. red.